

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(19)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Кривобороденко Г. П., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Поляков О. М., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, проф., Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Джинчарадзе Н. Г., д-р філос. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Охременко О. Р., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. — ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. — Вип. 3(19). — 244 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-923-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник "Наукові праці МАУП" зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України "Наукові праці МАУП" визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 978-966-608-981-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Ус М. И. Современные подходы к процессам управления	70
Дікарев О. І. Інвестування паливно-енергетичного комплексу: світовий досвід для України	5	Булавін П. Г. Загальна характеристика формування цілей державного управління у зовнішньоекономічних відносинах	76
Мойсеєнко І. П. Індикативний метод оцінювання інтелектуального потенціалу	11	Колосінський Є. Ю., Масалжовська Л. Вплив економічної глобалізації на діяльність суб'єктів господарювання	80
Чернуха Н. М., Чернуха Г. О. Інтеграція у сучасному освітньому просторі	15	Аль-Тмейзі А. Ю. Авіаційний комплекс України та його вплив на якість транспортних послуг	88
Рибак О. М., Білоус А. О. Досвід реформування вищої освіти у країнах Центральної та Східної Європи і його значення для України	19	Лугова Г. В. Санітарно-епідеміологічний моніторинг як інструмент управління профілактикою кишкових інфекцій серед військовослужбовців військових частин, що розташовані в басейні Дніпра	92
Мушкин И. М. Развитие дистанционного образования в высшей школе	26	Сафонова А. С. Генезис розвитку процесів фінансової глобалізації світової економіки в контексті інтеграційної взаємодії країн	96
Мироненко В. В., Саєвич І. Г. Інтернет як сучасна технологія навчання	30	Арбузов А. Б. Ризики кредитного портфеля в системі банківських ризиків	102
Мельник П. П. Економіко-екологічна збалансованість у системі захисту рослин	34	Чабаненко В. В. Формування загальноєвропейського ринку праці у процесі європейської економічної інтеграції	111
Топчий С. П. Інтеграційні об'єднання на ринку зерна України: переваги і недоліки	38	Шарапов С. В. Адміністративне управління в системі загального управління підприємством	118
Кулик Р. О. Методологія створення регіональних кластерів та оцінювання їх ефективності	43	Янгалічев Р. Н. Теоретичні основи розподілу і перекладання податків	124
Кузнецов М. С. Сущность коллективного трудового конфликта как объекта государственного управления	50	Мамедов А. Проект трубопровода “Баку–Одесса–Броды”: реалии и перспективы реализации	132
Халамендик В. Д. Професійна підготовка випускників вищих навчальних закладів: проблема управління	57		
Давиденко А. П. Роль держави в підтримці розвитку ринку послуг в Україні	63		

Є. Ю. КОЛОСІНСЬКИЙ*Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ***Л. МАСАЛКОВСЬКА***Македонія*

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 3(19), с. 80–87

Розглянуто основні наукові підходи до проблеми глобалізації. Описано основні вияви її розвитку, зв'язок глобалізації із процесами, що відбуваються у світовій економіці.

В умовах ринкової економіки основним завданням кожного суб'єкта економічної діяльності є виживання та розвиток у конкурентному середовищі. Це забезпечується як відповідною внутрішньою організацією, так і взаємодією із зовнішнім середовищем, оскільки ефективність діяльності визначається здатністю суб'єктів господарювання задовольняти потреби ринку.

При цьому необхідно враховувати, що сьогодні у розвитку світової ринкової системи відбуваються глибокі зміни, пов'язані з розвитком глобалізації, що торкається практично всіх сфер громадського життя. У західній науковій літературі глобалізація визначається як “інтенсифікація всесвітніх соціальних відносин, що зв'язують віддалені один від одного регіони, так що на події в одному місці позначаються події, що відбуваються за багато миль від них” [1, 64]; як “просторово-часовий стиск” [2, 147]; як “соціальний процес, у якому географічні обмеження у сфері суспільних і культурних відносин відступають, і люди почуваються впевненішими” [3, 3]; як “стиск світу й поширення усвідомлення його як єдиного цілого” [4, 8].

Теорія і практика глобалізації почали бурхливо розвиватися з кінця 70-х років ХХ ст., коли виникла необхідність створення нового світогосподарського порядку. Найбільшого поширення в той час набули ідеї неолібералізму, що зводилися до розширення індивідуальних свобод, обмеження державного втручання в господарське життя та орієнтації на ринок [5]. При цьому неолібераль-

ний проект економічного розвитку будувався на припущенні, що кожен суб'єкт соціально продуктивної агрегації зустрічається із сильним тиском у бік перетворення в ізольований вузол, конкурентно конфронтуючий зі своїм зовнішнім оточенням. Саме таку геометрію світової економіки апологети неолібералізму вважають непорушною реальністю. Відповідно до цієї логіки тотальний ринок є єдиним середовищем, що може забезпечити ефективність і раціональність функціонування світової економіки [6].

Однак досить несуперечливі на рівні ідеалізованих схем неоліберальні ідеї виявилися не здатними ефективно проектувати себе у планетарному масштабі. Багато в чому це стало наслідком прагнення неолібералів уявити економіку як граничне обґрунтування та пояснення всіх процесів, що відбуваються у світі. Але на практиці замикання всього різноманіття суспільних відносин виключно на економіку виявилось дуже спрощеним.

Усвідомлення цього дало поштовх для розвитку інших підходів до проблеми глобалізації. Так, Р. Голінгсворт, А. Етціоні, М. Кастельс, А. Турен, П. Шміттер, В. Штрек, П. Уїтлі та інші представники відомої школи економічної соціології вивчають взаємозв'язок економіки з різними сферами громадського життя [7–14]. Зокрема, ними здійснене багаторівневе структурування економічних систем [14]; аналізується специфіка ринкових, ієрархічних і мережних організацій [11]; досліджується значення культури та морального виміру економічної діяльності [7; 9].

Р. Андергіл, П. Катценштайн, Р. Стаббс, С. Стрендж, Ф. Черні та інші дослідники зосереджують свою увагу на залежності тенденцій розвитку сучасного світового господарства від розвитку міждержавних політичних відносин [15–18].

У працях Г. Гендерсона, Г. Дейлі, П. Екінса, Дж. Кобба, Р. Норгаарда йдеться про зростання руйнівного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище та необхідність у зв'язку з цим спрямовувати більші зусилля на розв'язання глобальних екологічних проблем [19–22].

І. Валлерстайн та його послідовники — Дж. Аррігі, Т. Гопкінс, Дж. Каспаріс, Ч. Чейз-Данн — розглядають глобалізацію як взаємодію системних змінних динамічної історичної системи — капіталістичної світ-економіки [23–26].

Слід відзначити, що в сучасних дослідженнях ринок починає розглядатися вже не як фактор, здатний автоматично розв'язати всі проблеми економіки, що глобалізується, а лише як один із суспільно-економічних механізмів [12, 255–282; 27]. Усе частіше вчені звертають увагу на негативні наслідки здійснених у багатьох країнах світу ринкових трансформацій: зниження темпів економічного розвитку, зростання державного боргу, скорочення внутрішнього ринку, ескаляцію соціальних проблем та ін. [28; 29].

Наприкінці ХХ ст. дискусія навколо феномена глобалізації значно активізувалася. При цьому досить велика кількість західних учених не бачить ніякої альтернативи неоліберальній глобалізації та зберігає вірність її ідеям, пророкуючи майбутній світовий економічний розквіт [30–32]. Але в деяких дослідженнях з'явилася дуже критична оцінка глобалізації [33–46]. Висловлювалися міркування про хижацький характер нового світового порядку [36; 37; 41], настання ери глобальної смуги [34], кінець лібералізму й демократії [39; 44; 46], можливість розвитку планетарної економічної кризи [38], провал проекту глобалізації [42; 43], необхідність відмови від подальших спроб створити глобальну економіку [45]. Серйозні зрушення намітилися навіть у поглядах деяких неолібералів: вони почали казати про похмурі перспективи глобального світу, про несумісність демократії та неконтрольованого ринку, неузгодженість розвитку й зростання диференціації національних господарств [47–50].

Але, незважаючи на песимістичні прогнози, вчені продовжують шукати засоби для вироблення ефективної економічної політики в нових умовах. Іде пошук найбільш дієвих форм сполучення

державного регулювання та ринкових механізмів [51], дослідження факторів підвищення конкурентоспроможності країн [52–54]; розроблення нових методів макроекономічного регулювання економіки, зокрема руху капіталу [55; 56]; створення концепцій, що ґрунтуються на дотриманні принципів соціальної відповідальності кодексів поведінки великих міжнародних акторів [57].

У російській науці також багато фахівців приступили до осмислення різних аспектів глобальних процесів, але думки різних авторів далеко не завжди збігаються. Так, Е. Кочетов розглядає глобалізацію як “створення суспільних, і насамперед економічних, відносин, що забезпечують виживання й розвиток у руслі еволюції людини та природи” [58, 110]. О. Неклеса, В. Спиридонова, М. Чешков, М. Мойсеев кажуть про амбівалентність цього феномена [59; 60], про фундаментальний збій універсальної еволюції, який загрожує буттю людства як цілого [61], про нове середньовіччя та поступове затвердження режиму нового тоталітаризму [62].

Водночас деякі російські науковці уявляють глобалізацію досить вузько — як процес зближення споживчих переваг та універсалізації асортименту пропонованої продукції в усьому світі, у ході якого місцеві продукти витісняються всесвітніми [63, 65]. Існують і розвиваються теоретичні погляди, що стосуються окремих аспектів економічної глобалізації: міжнародної торгівлі, інвестицій, ТНК.

Українські дослідники також зробили внесок у дослідження цього явища. Ю. М. Пахомов, О. Г. Білорус, Д. М. Лук'яненко та інші вітчизняні вчені у своїх працях виклали власне бачення причин і наслідків глобальних трансформацій, що відбуваються у сучасному світі, надали рекомендації щодо економічних стратегій на різних рівнях економіки [64–67].

Можна зробити висновок, що зарубіжними та вітчизняними вченими проведена велика робота з дослідження глобалізації. Однак їхні теорії здебільшого концентруються на окремих виявах глобалізації, а кількість цих виявів зростає набагато швидше, ніж відбувається їх вивчення. Унаслідок цього розглянуті підходи при всій своїй обґрунтованості є фрагментарними, відображають феномен глобалізації неповною мірою, навіть їх поєднання не дає цілісного та вичерпного пояснення трансформацій, що відбуваються у світі.

При цьому не можна не визнати, що глобалізація, незважаючи на складність і багатопла-

новість, є єдиним комплексним явищем, і для її дослідження потрібне розроблення адекватного інтегрального підходу. На наш погляд, це можна здійснити на основі трансдисциплінарної теорії еволюції складних систем, котра містить досягнення загальної теорії систем, синергетики, теорії хаосу, теорії катастроф, кібернетики другого порядку та ін. Ця теорія ґрунтується на уявленні про єдність світу і визначає його як темпоральний, плюралістичний і складний [68]. Вона є альтернативою традиційним стаціонарним рівноважним підходам до вивчення соціально-культурних систем, оскільки робить акцент на динаміці, на процесуальному боці еволюції як взаємодії конкуруючих тенденцій, кооперації антагоністів, вона вивчає ціле як результат синтезу різних систем, різних тенденцій і методів організації. У розробку фундаментальних принципів та інструментів цього напрямку найбільший внесок зробили Л. Берталанфі, Н. Вінер, Дж. Глейк, М. Ейген, У. Ешбі, Г. Ніколіс, Т. Постон, І. Пригожин, Р. Розен, І. Стенгерс, Й. Стюарт, Г. Хакен та ін. [69–74].

У рамках зазначеного теоретичного підходу розгляд глобалізації необхідно починати з вивчення характеристик та особливостей світової економіки, оскільки вона є визначальним рівнем щодо глобалізації, акумулюючи в собі як її причини, так і наслідки.

Згідно з теорією еволюції складних систем світова економіка належить до надскладних об'єктів, які, за визначенням В. Стюпіна, являють собою “людинорозмірні системи, що включають людину та її діяльність як складову” [75, 28]. Будучи самостійними виокремленими утвореннями, ці об'єкти є дисипативними системами, тобто вони принциповим образом відкриті для зовнішнього світу та існують лише за рахунок специфічного обміну із середовищем. Непереборний зв'язок із зовнішнім середовищем викликає постійний дрейф характеристик таких об'єктів, їх якісні зміни. Тобто надскладні об'єкти перебувають у безперервному становленні, перетворенні у щось інше.

Л. Бевзенко відзначає, що процеси виникнення упорядкованості в такого роду системах підкоряються наступним принципам: індетермінізму (нелінійного детермінізму), непередбачуваності, необоротності, варіативності, нетелеологічності, мультикаузальності [76, 52].

Оскільки істотною особливістю світової економіки є діяльність людей, які ставлять перед собою певні цілі та досягають їх, у суспільстві процеси спонтанної самоорганізації супроводжуються управлінням, а в управлінні завжди бере участь

самоорганізація. У цьому полягає загальний для розвитку соціуму принцип єдності самоорганізації та управління. Роль і значення кожного з цих механізмів залежать від рівня розвитку соціуму та його складових — соціальних груп, класів і різних об'єднань [80, 92].

Викладене характеризує феномен глобалізації та зумовлює його наступні властивості:

1. Глобалізація — це процес, який має всі властивості процесів. Вона може розвиватися нерівномірно: припинятися, підноситися на якісно новий рівень, при цьому здійснюючи різний вплив на окремих суб'єктів економічної діяльності.
2. У динаміці світової системи глобалізація є перехідним процесом, а отже, їй властиві: а) варіативність, розмаїття шляхів, форм, моделей, виявів просування до стану стабільності; б) структурна напруженість, чи навіть розхитування вихідних структур; в) опозиція неорганізованого та впорядкованого матеріалу, стихійності та програмованості змін; г) виникнення явищ, що поєднують риси протилежних тенденцій, аспектів, вимог [81, 201–202].
3. Процес глобалізації є об'єктивним, його, за словами С. Долгова, “не можна зупинити або “скасувати”, тому що така імперативна вимога сучасного суспільства та науково-технічного прогресу” [82, 20].
4. Процес глобалізації зазнає величезного впливу суб'єктивних сил: окремих держав, транснаціональних компаній, міжнародних інститутів. Поширенням є сприйняття глобалізації у відповідності з дефініцією Г. Кісінджера як “іншої назви для домінування США” [83, 1]. Через поширення американо-англосаксонських стандартів бізнесу: корпоративної культури, принципів організації виробництва, збуту, стандартів фінансового обліку й звітності, торговельних законів і прав інтелектуальної власності, — глобалізація часто розглядається як “вестернізація” світової економіки [84].

Розглянемо основні вияви розвитку економічної глобалізації.

По-перше, це зростання динамізму світової економіки, виявами якого є:

- більш вільний і динамічний рух капіталу, товарів, послуг, технологій;
- формування єдиного фінансово-інформаційного простору, створення якісно нових умов для поширення знань, технічних до-

сягнень, управлінського досвіду, виробничої культури та ін.;

- поглиблення спеціалізації та міжнародного поділу праці;
- універсализація, що характеризується зростаючою подібністю національних систем економічного регулювання та інститутів, моделей поведінки та систем цінностей, гомогенізацією та стандартизацією виробництва й споживання.

По-друге, це посилення нерівномірності розвитку світової економіки, що викликана особливостями системи міжнародного поділу праці. Різні види діяльності розташовані на планеті асиметрично, а стихійні процеси глобалізації не тільки не перетворюють світову економіку в інтегральне ціле, а навпаки, посилюють її диспропорції. У результаті замість звичних “капіталістичного Заходу” і “соціалістичного Сходу”, “промислової Півночі” і “сировинного Півдня” починають формуватися нові геоекономічні простори [59, 340–343].

При цьому розвинені країни концентруються на виробленні й постачанні безмежних нематеріальних ресурсів — інформації, технологій, капіталу, наукомісткої продукції. Країни, що розвиваються, постачають обмежені матеріальні ресурси — природну сировину, енерго- і ресурсомістку продукцію. Ця продукція постійно знецінюється порівняно з продукцією розвинених країн, які мають у цій ситуації досконалий механізм збільшення багатства.

По-третє, підсилюється глобальна нестабільність світової економіки. Основні вияви цього такі:

1. Дуже висока складність світової економіки в цілому та її окремих сфер і секторів. Традиційна оцінка впливу окремих факторів в умовах глобалізації виявляється недостатньою, а загальні висновки малодостовірні внаслідок різноманіття взаємозв'язків і взаємозалежностей, їх особливої динамічності.
2. Відсутність механізмів макроекономічного регулювання, адекватних умовам глобалізації. У підсумку на національному та глобальному рівнях виникають диспропорції, амплітуда коливань основних господарських параметрів і непогодженість тенденцій розвитку збільшуються [85, 12; 86, 54].
3. Нестабільність світової фінансової системи: зростання хаотичності потоків капіталів, за-

гострення відносин боржників і кредиторів, посилення нестійкості ринків капіталу [87, 317]. Це, на думку К. Омає, викликане поширенням деривативів, валютних спекуляцій, ризикованих інвестицій, маніпулюванням податками, тарифами, дисконтними ставками та ін. [50, 25].

4. Глобалізація створила умови для швидкого поширення негативних явищ: уповільнення зростання, кризи в одній країні легко поширюються на інші країни, регіони або на всю світову економіку.
5. Наростання деструктивних тенденцій. Формується хижацька квазіекономіка, що “використовує заборонені види асоціальної практики, здійснює їх фактичну індустріалізацію на основі сучасних кримінально-терористичних технологій” [59, 344].

По-четверте, характерною рисою глобалізації, як підкреслює Н. Іванов, стає поєднання процесів автономізації та інтеграції на різних рівнях світової економіки. [88, 15]. Це знайшло відбиття в “парадоксі Нейсбіта”: “Що вище рівень глобалізації економіки, то сильніше її найдрібніші учасники” [89, 11]. Дж. Нейсбіт відзначає рух, з одного боку, до політичної незалежності й самоврядування, з іншого — до формування економічних альянсів.

По-п'яте, в останні роки у різних сферах господарської діяльності відбулися радикальні зміни в характері конкуренції. Глобалізація неймовірно розширила фронт конкурентної боротьби, перетворивши підприємців, раніше ніяк між собою не пов'язаних, у конкурентів.

У результаті із середини 90-х років підприємства багатьох галузей працюють в умовах гіперконкуренції, яка, за визначенням М. Бруна, означає таку ситуацію, коли підприємства в усе більшій мірі зазнають сукупного впливу раніше ізольованих один від одного конкурентних факторів, що призводить до виникнення багатоаспектної, динамічної й агресивної конкуренції [90, 105].

Для сучасної конкуренції є характерними певні відмітні ознаки, серед яких найчастіше виявляються такі:

1. Конкуренція зростає нерівномірно як географічно, так і за секторами.
2. Через порушення балансу між основними суб'єктами конкурентного середовища: державами, транснаціональними корпораціями, дрібними виробниками, міжнародними організаціями, — конкурентна боротьба набуває характеру геоекономічної конкуренції [57].

3. Конкуренція одночасно охоплює кілька сфер, найважливішими з яких є витрати, якість, терміни, ноу-хау, створення ринкових бар'єрів, зміцнення фінансового становища. Ці сфери конкурентної боротьби і раніше були в центрі уваги керівництва підприємств, але в умовах гіперконкуренції менеджмент не може зосереджувати зусилля тільки на одному з конкурентних параметрів, усі вони повинні враховуватись одночасно [90, 105].
4. Загальна нестабільність ситуації породила нові форми конкурентної боротьби, що ґрунтуються не стільки на стабільних порівняльних перевагах, скільки на виявленні або створенні нових, тимчасових переваг, нерідко шляхом цілеспрямованого руйнування сформованої рівноваги на ринках [91].
5. Конкурентна боротьба в сучасних умовах має багатоаспектний характер. З одного боку, вона може протікати на різних рівнях: на товарних ринках; у сфері ресурсів; між різними підприємницькими концепціями; у складі об'єднань підприємств, коли компанії борються із суперниками, уклавши союз з іншими виробниками, постачальниками, торговельними посередниками, партнерами по кооперації та ін. З іншого боку, багатоаспектність конкуренції виявляється в тому, що підприємство на ситуацію на різних ринках реагує по-різному, можлива його діаметрально протилежна ринкова поведінка (наступальна, оборонна тощо) у різних ключових галузях [90, 105].
6. Важливою ознакою конкуренції є її динамізм. Позиції конкурентів і розміщення сил змінюються все швидше. Наявні безперервне проникнення нових і відхід із ринку старих конкурентів, виникнення нових видів послуг, велика кількість злиттів і поглинань підприємств та ін. [90, 105].
7. Конкурентна боротьба не тільки загострюється, а й набуває все більш руйнівного характеру. Поведінка підприємств стає агресивнішою, для ослаблення конкурентів ведуться прямі атаки, іноді зі зневажанням правових норм. Метою подібної агресії є порушення рівноваги у розкладі сил конкурентів. Часто для цього використовується агресивна політика цін [90, 105].
8. Важливою особливістю сучасної конкуренції є різке загострення боротьби за лідерство. Багато в чому це викликано тим, що за-

раз визначаються структура та розміщення сил на тривалий час, і кожен суб'єкт господарювання прагне скоріше захопити якомога більш вигідні та впливові плацдарми [92; 93].

По-шосте, змінюється роль суб'єктів світової економіки:

1. Змінюється роль держави. Глобалізація багато в чому зруйнувала механізми макроекономічного регулювання та поставила під сумнів доцільність і необхідність колишніх макроекономічних підходів до господарських проблем. У підсумку значення будь-якої окремої держави знижується [94; 95]. При цьому відбувається зародження нових суб'єктів економічної діяльності — країн-систем, що функціонують “на підставі позасистемної інтеграції у різних ярусах геоелектронного простору” [58, 111].
2. Підсилюється роль міжнародних інститутів. Наявне зрушення системи регулювання світової господарської діяльності на користь наднаціональних економічних і фінансових інститутів.
3. Структуроутворюючу основу глобальної економіки в сучасних умовах складають окремі підприємства як визначальні суб'єкти міжнародних економічних зв'язків у всіх їх формах [96]. При цьому відбувається концентрація та монополізація економічних ресурсів і влади транснаціональними компаніями та транснаціональними фінансовими фірмами й фондами [97, 31].

Проведений аналіз особливостей розвитку світової економіки в умовах глобалізації дає змогу розкрити специфіку функціонування підсистем мікрорівня — підприємств у цих умовах, зумовлену тим, що становлення цілого неминує викликає видозміну, деформацію частин, які входять у нове середовище з іншими правилами поведінки. Вплив описаних тенденцій глобалізації на діяльність підприємств, зокрема, позначається в наступному:

- втягування у світове господарство країн із різним рівнем розвитку економіки й господарським потенціалом надало підприємствам можливість знаходити різні сполучення факторів виробництва, більш вигідні операції та угоди, а також альтернативні ринки збуту своєї продукції;
- з'явилася можливість забезпечити більшу економію на масштабах;
- бурхливий розвиток і швидке поширення технологій спричиняє, з одного боку, зрос-

тання продуктивності праці й ресурсозбереження, з іншого — істотне скорочення життєвого циклу товарів і, як наслідок, необхідність перманентного технічного переозброєння морально застарілих основних фондів;

- розвиваються галузі, що специфічним образом сполучають форми матеріального виробництва та надання послуг на базі використання високих технологій: виробництво програмних продуктів, телекомунікаційні послуги;
- розгортається процес усебічної інтелектуалізації праці та виробництва, відбувається перетворення творчого потенціалу особистості, наукового знання та інформації у провідний ресурс економічної діяльності;
- в економічній взаємодії зростає роль обігу нематеріальних активів;
- відносини, побудовані раніше за однією групою критеріїв (насамперед споживчих), еволюціонували у три групи критеріїв, що включають також вимоги до сервісу й обслуговування товару;
- зростає значення високих темпів виробництва та економії часу;
- підвищуються вимоги до якості, ускладнюються процедури сертифікації;
- стандартизуються ділові процеси, продукція, мова спілкування й формати передання даних;
- взаємини господарських суб'єктів регулюються складним переплетенням жорсткої ринкової конкуренції та співробітництва у стратегічних альянсах;
- наявні розширення й ускладнення правових норм, а також надзвичайно широке впровадження контрактів та угод.

Отже, в умовах глобалізації підприємства стають все більш залежними від процесів, що відбуваються у світовій економіці, і навіть ті фірми, які функціонують у межах тільки одного національного ринку, враховуючи можливість вторгнення на свій ринок більш сильних іноземних конкурентів, мають забезпечити підтримку своєї глобальної конкурентоспроможності.

Література

1. Giddens A. The Consequences of Modernity. — Stanford: Stanford Univ. Press, 1991. — 212 p.
2. Harvey D. The Condition of Post-Modernity: an Inquiry into the Origins of Cultural Change. — L.: Basil-Blackwell, 1989. — 279 p.
3. Waters M. Globalization. — L.: Routledge, 2001. — 247 p.
4. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. — L.: SAGE Publ., 1992. — 224 p.
5. Yergin D., Stanislaw J. The Commanding Heights: The Battle for the World Economy. — N. Y.: The Free Press, 2007. — 512 p.
6. Bryan L., Farrell D. Market Unbound: Unleashing Global Capitalism. — N.Y.: John Wiley & Sons, 1996. — 268 p.
7. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture: In 3 v. — Oxford: Blackwell Publishing. — V.1: The Rise of the Network Society, 1996. — 594 p.; V.2: The Power of Identity, 1997. — 560 p.; V. 3: End of Millennium, 1998. — 418 p.
8. Contemporary Capitalism / Eds R. J. Hollingsworth et al. — Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999. — 512 p.
9. Etzioni A. The Moral Dimension: Toward a New Economic. — N.Y.: The Free Press, 1990. — 314 p.
10. Governing Capitalist Economies / Eds R. J. Hollingsworth, P. Schmitter, W. Streeck. — N.Y.: Oxford Univ. Press, 1994. — 316 p.
11. Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life / Eds G. Thompson, J. Frances, R. Levacic, J. Mitchell. — L.: Sage Publ. Ltd, 1991. — 312 p.
12. The Handbook of Economic Sociology. — Princeton (NJ): Princeton Univ. Press, 1995. — 848 p.
13. Touraine A. Critique of Modernity. — Oxford: Blackwell Publ., 1995. — 416 p.
14. Whitley R. Divergent Capitalisms: The Social Structuring and Change of Business Systems. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2004. — 312 p.
15. Finance and World Politics: Markets, Regimes and States in the Post-Hegemonic Era / Ed. by P. Cerny. — Aldershot: E. Elgar, 1995. — 256 p.
16. Katzenstein P. Corporatism and change: Austria, Switzerland, and the politics of industry. — Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 1987. — 334 p.
17. Political Economy and the Changing Global Order / Ed. by R. Stubbs, G. Underhill. — N.Y.: St. Martin's Press, 1994. — 432 p.
18. Strange S. States and Markets: An Introduction to International Political Economy. — L.: Continuum Int. Publ. Group, 1994. — 272 p.
19. Daly H., Cobb J. For the common good: redirecting the economy toward community, the environment, and a sustainable future. — Boston: Beacon Press. — 1994. — 534 p.
20. Ekins P. The Living Economy. — N.Y.: Routledge & Kegan Paul, 1986. — 418 p.
21. Henderson H. Creating Alternative Futures: The End of Economics. — West Hartford, Conn.: Kumarian Press, 1996. — 418 p.
22. Norgaard R. Development Betrayed. — N.Y.: Routledge, 1994. — 296 p.
23. Wallerstein I. The Politics of the World-Economy: The States, the Movements, and the Civilizations. — Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1984. — 200 p.

24. Arrighi G., Silver B.J., Ahmad I. Chaos and Governance in the Modern World System. — Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1999. — 336 p.
25. Chase-Dunn Ch. Global Formation: Structures of the World Economy. — N.Y.: Basil Blackwell, 1989. — 419 p.
26. Hopkins T., Wallerstein I., Casparis J. The Age of Transition: Trajectory of the World-System, 1945-2025. — L.: Zed Books, 1996. — 256 p.
27. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. — N.Y.: The Free Press, 1996. — 480 p.
28. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. — Stanford: Stanford Univ. Press, 1999. — 540 p.
29. Palan R., Abbott J. State Strategies in the Global Political Economy. — L.: Continuum Int. Publ. Group, 2004. — 256 p.
30. Micklethwait J., Wooldridge A. A Future Perfect: The Challenge and Hidden Promise of Globalization. — L.: Crown Business, 2004. — 416 p.
31. Rodrik D. The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work. — Washington (D.C.): Overseas Development Council, 1998. — 168 p.
32. Schwartz P., Leyden P., Hyatt J. The Long Boom: A Vision for the Coming Age of Prosperity. — Cambridge (Mass.): Perseus Books Group, 2004. — 352 p.
33. Barnett R.J., Cavanagh J. Global Dreams, Imperial Corporations and the New World Order. — N. Y.: Touchstone, 1995. — 480 p.
34. Brzezinski Z. Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century. — N.Y.: Touchstone, 1995. — 256 p.
35. Doremus P.N., Keller W.W., Pauly L.W., Reich S. The Myth of the Global Corporation. — Princeton: Princeton Univ. Press, 1999. — 208 p.
36. Falk R. Predatory Globalization: A Critique. — Cambridge: Polity Press, 1999. — 224 p.
37. Greider W. One World, Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism. — N.Y.: Simon & Schuster, 1998. — 528 p.
38. Krugman P. The Return of Depression Economics. — N. Y.: W. W. Norton & Company, 2004. — 176 p.
39. Martin H.-P., Schumann H. The Global Trap: Globalization and the Assault on Prosperity and Democracy. — N.Y.: St. Martin's Press, 1997. — 269 p.
40. Mittelman J.-H. The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance. — Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2001. — 272 p.
41. Rodrik D. Has Globalization Gone Too Far? — Wash.: Inst. for Int. Economics, 1997. — 128 p.
42. Rugman A. The End of Globalization: A New and Radical Analysis of Globalization and What it Means for Business. — N.Y.: American Management Association, 2001. — 237 p.
43. Shutt H. The Trouble with Capitalism: An Inquiry into the Causes of Global Economic Failure. — L. — N.Y.: Zed Books, 1998. — 256 p.
44. Soros G. The Crises of Global Capitalism: Open Society Endangered. — N.Y.: PublicAffairs, 1998. — 245 p.
45. The Case Against the Global Economy and for a Turn Toward the Local / Eds J. Mander, E. Goldsmith — San Francisco: Sierra Club Books, 1997. — 560 p.
46. Wallerstein I. After Liberalism. — N.Y.: New Press, 1995. — 282 p.
47. Gates J. Democracy at Risk: Rescuing Main Street from Wall Street. — Cambridge (Mass.): Perseus Books Group, 2001. — 432 p.
48. Gray J. The False Dawn: The Delusions of Global Capitalism. — N.Y.: The New Press, 2004. — 272 p.
49. Hutton W., Giddens A. Global Capitalism. — N.Y.: The New Press, 2001. — 256 p.
50. Ohmae K. The Invisible Continent: Four Strategic Imperatives of the New Economy. — N.Y.: Harper Business, 2001. — 272 p.
51. Anderson E. W., Anderson L. D., Gutmanis I. Economic Power in a Changing International System. — N.Y.: Continuum Int. Publ. Group, 2004. — 224 p.
52. Ideology and National Competitiveness: An Analysis of Nine Countries / Eds G. C. Lodge, E. F. Vogel. — Boston (Mass.): Harvard Business School Press, 1998. — 350 p.
53. National Industrial Strategies and the World Economy / Ed. by J. Finder. — L.: Croom Helm, 1982. — 302 p.
54. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. — N.Y.: Free Press, 1998. — 896 p.
55. Hawken P., Lovins A. Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution. — N.Y.: Back Bay Books, 2004. — 416 p.
56. Pauly L. W. Who Elected the Bankers? Surveillance and Control in the World Economy. — Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 1998. — 200 p.
57. Bruyn S.T. A Civil Economy: Transforming the Market in the Twenty-First Century. — Ann Arbor: Univ. of Michigan Press, 2004. — 418 p.
58. Кочетов Э. Г. Глобалистика: Теория, методология, практика: Учеб. для вузов. — М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2007. — 672 с.
59. Неклесса А. И. Геоэкономическая система мироустройства // Глобальное сообщество. Картография постсовременного мира. — М.: Издат. фирма "Восточная литература", 2007. — С. 323–348.
60. Спиридонова В. И. Амбивалентность глобализации // Полигнозис. — 2003. — №1. — С. 31–39.
61. Чешков М. А. Глобализация: контуры рамочной концепции // Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых "Глобальный мир". — 2001. — Вып. 6. — <http://www.russianglobalclub.com/gw_02_06a.htm>
62. Моисеев Н. Н. Заслон средневековью. — М.: Тайдекс Ко, 2003. — 312 с.
63. Кох Р. Менеджмент и финансы от А до Я. — СПб.: Питер, 1999. — 496 с.
64. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму. — К.: Вид-во КНЕУ, 2003. — 360 с.
65. Глобализация и безопасность развития: Моногр./ Рук. авт. кол. и науч. ред. О. Г. Белорус; НАН Украины; Ин-т мир. экономики и междунар. отношений; Киев. нац. экон. ун-т; Междунар. ин-т глобалистики. — К., 2007. — 789 с.
66. Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации. — К.: МДЦ, 1998. — 430 с.

67. Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. — К.: Україна, 1997. — 235 с.
68. Prigogine I. Beyond Being and Becoming // New Perspectives Quarterly. — 2004. — V. 21, № 4. — <http://www.digitalnpq.org/archive/2004_fall/01_prigogine.html>
69. Николис Г., Пригожин И. Познание сложного. Введение: Пер. с англ. — М.: Мир, 1990. — 344 с.
70. Постон Т., Стюарт И. Теория катастроф и ее приложения: Пер. с англ. — М.: Мир, 1980. — 576 с.
71. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. — М.: Прогресс, 1994. — 266 с.
72. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
73. Gleick J. Chaos: Making a New Science. — N.Y.: Penguin Books, 1988. — 368 p.
74. Rosen R. Anticipatory Systems. Philosophical, Mathematical & Methodological Foundations. — N.Y.: Free Press, 1985. — 436 p.
75. Степин В. С. Наука // Новая философская энциклопедия. — М.: Мысль, 2001. — Т. 3. — С. 23–28.
76. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / НАН Украины; Ин-т социологии. — К., 2007. — 438 с.
77. Добронравова И. С. Причинность и целостность в синергетических образах мира // Практична філософія. — 2003. — №1. — С. 6–10.
78. Концепции самоорганизации: становление нового образа научного мышления / П. Г. Белкин, В. А. Герович, Е. А. Гороховская, В. Н. Костюк. — М.: Наука, 1994. — 207 с.
79. Поппер К. Ницшта историцизма. — М.: Прогресс ВИА, 1993. — 187 с.
80. Делокаров К. Х. Синергетика и динамика базовых смыслов // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. — С. 88–106.
81. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. — К.: ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
82. Долгов С. И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? — М.: ОАО "Изд-во "Экономика", 1998. — 215 с.
83. Gindin S. Social Justice and Globalization: Are they Compatible? // Monthly Rev. — 2007. — V. 54, № 2. — P. 1–11.
84. Неклесса А. И. Глобализация: новый цивилизационный контекст // Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых "Глобальный мир". — 2001. — Вып. 6. — <http://www.russiaglobalclub.com/gw_02_06b.htm>
85. Kurtzman J. The Death of Money. How the Electronic Economy Has Destabilized the World's Markets and Created Financial Chaos. — Boston: Little Brown & Co, 1994. — 256 p.
86. States and Sovereignty in the Global Economy / Eds D. J. Solinger et al. — N.Y.: Routledge, 1999. — 288 p.
87. Плотніков О. В., Луцишин З. О., Сльозко О. О. та ін. Світовий рух капіталу: вигоди та втрати // Фундаментальні орієнтири науки: 36. ст. за матеріалами проєктів гуманітарного та соц.-екон. напрямів ДФФД. — К.: Академперіодика, 2005. — С. 310–325.
88. Иванов Н. Глобализация и проблема оптимальной стратегии развития // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — № 2. — С. 15–19; № 3 — С. 12–18.
89. Naisbitt J. Global Paradox. — N.Y.: Avon Books, 1995. — 136 p.
90. Брун М. Гиперконкуренция: характерные особенности, движущие силы и управление // Проблемы теории и практики управления. — 1998. — № 3. — С. 104–109.
91. Strange S. Casino Capitalism. — N.Y.: St. Martin's Press, 1997. — 207 p.
92. Frank R., Cook Ph. The Winner Take All Society. — N.Y.: Penguin Books, 1996. — 288 p.
93. Bryan L. L., Fraser J., Oppenheim J., Rall W. Race for the World: Strategies to Build a Great Global Firm. — Boston (Mass.): Harvard Business School Press, 1999. — 364 p.
94. O'Brien R. Global Financial Integration: The End of Geography. — N.Y.: Council on Foreign Relations Press, 1992. — 120 p.
95. Handy Ch. The Age of Paradox. — Boston: Harvard Business School Press, 1995. — 320 p.
96. Roberts J. The Modern Firm: Organizational Design for Performance and Growth. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2004. — 318 p.
97. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. — N.Y.: Harper Business, 1999. — 276 p.

Розвиток глобалізації стимулював глибокі зміни у світовій ринковій системі. Для вивчення цього феномена як єдиного комплексного явища необхідне розроблення адекватного інтегрального підходу на основі трансдисциплінарної теорії еволюції складних систем.

Развитие глобализации стимулировало глубокие изменения в мировой рыночной системе. Для изучения этого феномена как единого комплексного явления необходима разработка адекватного интегрального подхода на основе трансдисциплинарной теории эволюции сложных систем.

Development of globalization stimulated radical changes in world market system. To study this process as the uniform complex phenomenon, it is necessary to apply the adequate integrated approach on the basis of the interdisciplinary theory of evolution of complex systems.

Надійшла 25 червня 2008 р.